УДК 331.52

В.В. Стародубцев, доц., канд.екон.наук, Ю.Ю. Колос, асп., Н.С. Шалімова, доц., канд. екон. наук, О.А. Магопець, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський Національний технічний університет

Розвиток соціально-трудового потенціалу як стратегічна мета

У даній статті розглянуті питання взаємозв'язку розвитку соціально-трудового потенціалу з установленням та вирішенням глобальних цілей суспільства в Україні. Визначені умови та методи консолідації суспільства на вирішення нагальних соціально-економічних питань країни, одним з яких є формування соціально-трудового потенціалу у відповідності до вимог сталого розвитку.
соціально-трудовий потенціал, стратегічні цілі країни, конституція країни, консолідація суспільства, програми розвитку, державні програми

Постановка проблеми. На сьогодні в соціально-економічному житті кожної країни немає більш важливого питання як розвиток людини. Саме людина є головною метою розвитку суспільства. У той же час вона є творцем цього розвитку. Тому дослідженню такої складової частини людських ресурсів як трудовий потенціал приділяється велика увага на протязі тривалого часту в різних країнах, у тому числі і в Україні. Незважаючи на велику кількість публікацій з питання розвитку соціальних процесів та трудового потенціалу в Україні, проблеми залишаються на тому ж рівні, що й 10-15 років потому. У значній мірі, на наш погляд, причина цього криється в недостатньому дослідженні цих процесів та слабкості інструментальної бази, що пропонується для вирішення нагальних проблем.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню різних сторін розвитку трудового потенціалу присвячено роботи багатьох українських учених, серед яких Л. Безчасний, О. Білорус, В. Геєць, І. Гнибіденко, А. Гриценко, М. Долішній, А.Колот, В.Лагутін, Е. Лібанова, І. Лукінов, С. Мочерний, Ю. Пахомов, А. Філіпенко, А. Чухно, В. Куликов, В. Куценко, М. Гуць та багато інших. Великою кількістю авторів досліджувалися питання сучасного стану і перспектив подальшого розвитку соціальної сфери нашої держави, розроблялися теоретико-методологічні основи, що визначають сутність соціальної функції держави, деякі інші важливі категорії і поняття соціального порядку та обумовлюють сферу застосування соціальної політики, Проте слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість праць з питань державного регулювання соціально-економічних процесів, на сьогодні поки що відсутні комплексні наукові дослідження, які б стосувалися стабільного розвитку соціально-економічної системи в Україні. У більшості досліджень соціальна сфера діяльності розглядається у відриві від економічної та політичної. Тому до цього часу залишаються недостатньо досліджені питання взаємозв'язку економічної, соціальної та політичної сфер. Є багато невирішених проблем у питаннях створення механізмів реалізації функцій держави в соціально-економічному розвитку нашого суспільства.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є визначення передумов та механізмів розвитку соціально-трудового потенціалу України, що відповідають вимогам викликів XXI сторіччя до нашої країни.

Основні результати дослідження. Досвід розвинених країн світу свідчить, що активна державна соціально-економічна політика характеризується високим рівнем цільової спрямованості а принципи й методи соціального впливу мають узгоджуватися

© В.В. Стародубцев, Ю.Ю. Колос, Н.С. Шалімова, О.А.Магопець, 2011

із загальним курсом реалізації стратегічно важливих реформ. Реальний соціальний успіх досягається лише за умови відповідності поставлених цілей і завдань інтересам і сподіванням широких верств населення, суспільного узгодження базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації, досягнутого на основі консолідації всього суспільства. Для цього необхідно, по-перше, мати чітко встановлені цілі соціально-економічного розвитку усього суспільства та механізми їх досягнення, а, по-друге, використовувати дієві механізми узгодження цілей у суспільстві, що забезпечують консолідацію усіх верств населення. Тільки в такому випадку можна досягти реального розвитку як окремої людини, так і суспільства в цілому.

У зв'язку з цим, зразу постає питання, чи є в Україні така ціль, яка б віддзеркалювала консолідоване прагнення суспільства у соціально-економічному розвитку на тривалий час, та де вона викладена. На сьогодні очевидно, що це не є програми розвитку, розроблені та затверджені Верховною Радою чи Кабінетом Міністрів. Події останніх років говорять про те, що Верховна Рада та Кабінет Міністрів приймають доленосні рішення для України не узгоджуючи їх з думкою громадян України. Як приклад, це рішення про перенесення парламентських виборів на 2012 рік, визначення вектору розвитку в напрямку до Європи, НАТО, та інші, які стосуються кожного з жителів України, мають дуже великий вплив на їх подальшу долю. Ці рішення повинні прийматися на основі консенсусу, що може об'єднати людей. Держава повинна консолідувати суспільство на досягнення головної цілі його розвитку. Важливим є також те, що головна ціль не може змінюватись при зміні владних структур, при зміні політичної орієнтації у Верховній Раді.

Спроба розробити та затвердити таку програму була зроблена ще в 2001 році, коли Верховній Раді був запропонований Проект Закону про Концепцію сталого розвитку України. Ініціатором закону був Кабінет Міністрів України на чолі з Єхануровим Ю.І. У цьому Законі для України визначалися такі головні національні Цілі Розвитку:

- подолання бідності (Ціль 1);
- забезпечення якісної освіти впродовж життя (Ціль 2);
- сталий розвиток довкілля (Ціль 3);
- поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності (Ціль 4);
- обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів (Ціль 5);
- забезпечення гендерної рівності (Ціль 6).

Але з невідомих причин 07.03.2002р. у Верховній Раді цей Проект був відхилений та знятий з розгляду. Після цього питання про розробку Концепції соціально-економічного розвитку суспільства в Україні серйозно ніде не піднімався. Політичні сили, що приходили до влади, намагалися і намагаються об'єднати країну політичними лозунгами на зразок "За єдину Україну", "Україна для людей" тощо.

На наш погляд, документом, у якому визначені головні цілі суспільства, на сьогодні може бути тільки Конституція. Оскільки вважається, що " конституція — основний закон громадянського суспільства і держави, який має вищу юридичну чинність, через який (відповідно до багатовікового досвіду і прагнень народу) затверджуються основи суспільного і державного ладу й механізми їх дії, спрямовані на зміцнення держави і забезпечення прав і свобод громадян [1.с.277]. Саме конституція повинна бути тим документом, про який можна сказати, що вона "має народний характер, виражає інтереси громадянського суспільства (народу) і повинна служити йому. Вона є насамперед конституцією громадянського суспільства, а не лише держави…Конституція має реальний характер: фіксує фактично існуючу систему суспільних відносин, правопорядок, які склалися на момент її ухвалення… Конституція має найстабільніший характер порівняно з іншими законами… Конституція служить нормативною базою формування всіх галузей законодавства…" [1, с. 277].

Скакун О.Ф. вказує, що "Конституція має прогностичний характер: містить значний потенціал розвитку основних інститутів громадянського суспільства, демократичних інститутів публічної влади…"[там же]. Але з приводу цього можна сказати, що це тільки побажання до змісту Конституції України. Відносно стабільності Конституції в Україні можна сказати одне, що ні одна влада не спромоглася не змінювати Конституцію. Якщо бути точним по відношенню до Конституції України, що була прийнята на 5-й сесії Верховної Ради у 1996 році, то вона не має народного характеру, а є октруйованою (тобто, дарованою народу парламентом), так як вона не мала всенародного обговорення і зараз може носити тільки умовну назву "Конституція України". Це більше конституція влади. На це чомусь не звертають уваги ні Верховна Рада, ні президенти, ні конституційні суди. Навіть попри того, що Венеціанська комісія ПАРЕ наполегливо рекомендувала ще 4 роки назад провести конституційну реформу щоб уникнути ситуації, що мала місце у 2007 році (конституційна криза), і забезпечити дотримання права народу на вибір форми державного устрою через загальновизнану світовим співтовариством систему безпосередньої демократії [2]. Окрім цього, правознавцями, фахівцями конституційного права в конституції України виявлено 176 помилок, що ведуть до нескінченних правових колізій і потребують негайного правового вирішення [3].

Тож на сьогодні ми стоїмо на порозі появи нової, народної за формою, змістом та порядком прийняття Конституції України. Пройшов уже достатній час становлення України як самостійної держави для розробки та прийняття конституції сталого демократичного суспільства. Причому, стабільність конституції повинна бути закладена в змісті самої конституції, тобто конституційно закріпленій нормі, яка б давала гарантії незмінності її на угоду правлячим політичним партіям. Порівняльний аналіз процедур прийняття та зміни конституцій ряду розвинених країн, приведений А.А. Мішиним [4], з процедурами, які використовуються в Україні, показує, що в нас найпростіші правила внесення змін до Конституції, чим користується влада в політичних цілях. Необхідно встановити такі правила, які б забезпечували зміни до Конституції України тільки при умові народного консенсусу. Стабільність конституції – гарантія стабільності в країні. Як визнають спеціалісти, стабільність розвитку суспільства Сполучених Штатів Америки на протязі більше ніж 100 років у значній мірі завдячується тому, що "Конституція США містить форми захисту парламентської меншості, якій надане право протесту проти проектованих змін Основного Закону. Ці права меншості настільки значні, що протягом більш ніж 200-літнього існування США були ратифіковані тільки 26 поправок до Конституції, і американська Конституція є найбільш стійкою з усіх існуючих."[1, с.164]

На сьогодні в Україні склалися такі умови, за яких у країні є формальна, тобто "юридична конституція" та "фактична конституція" [4]. Юридична конституція – це основний закон держави, що закріплює суспільно-економічний лад, форму правління й форму державного устрою й правове положення особистості. Вона є документ, що пропонує те, що повинне бути. Однак у ході практичного застосування приписів юридичної конституції ситуація міняється. З'являються нові настанови, приймаються конституційні, органічні й звичайні закони, що істотно змінюють і доповнюють норми юридичної конституції. Іншими словами, складається на практиці такий порядок здійснення державної влади, що може істотно відрізнятися від порядку, запропонованого юридичною конституцією. Цей реальний порядок здійснення державної влади називається фактичною конституцією або конституцією в матеріальному змісті слова. Фактична і юридична конституції можуть як збігатися, так і розходитися. У нашій країні політичні еліти прагнуть правити поза конституцією. Виходить, що, з одного боку, конституція потрібна, тому що без неї не може обійтися жодна демократична держава, а, з іншого боку, в Україні конституція вступає в протиріччя з діями політичної еліти. Історична колізія між законністю й доцільністю

щораз вирішується залежно від розміщення політичних сил у суспільстві. Так було в період приходу до влади політичних сил під помаранчевими прапорами, так сталося й з приходом політичних сил під біло-блакитними прапорами. Порушення норм конституції на рівні законодавчої, виконавчої та судової влади стали майже нормою. Для приклада наведемо окремі конституційні норми Конституції України та їх фактичне виконання. Так, норма Конституції України вказує, що "усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом" (стаття 67) [5]. Але зараз вона поширюється не на усіх громадян, а тільки на обмежене коло. Не виконується в повній мірі вимога Конституції з приводу того, що " народні депутати України не можуть бути на державній службі". Ця вимога порушується рядом депутатів Верховної Ради практично усіх скликань, але ніяких юридичних наслідків ці порушення не мають. Ще одне порушення Конституції з боку депутатського корпусу вся Україна бачить при трансляції сесій з Верховної Ради. Це стосується порядку голосування депутатів у Верховній Раді. У відповідності до Конституції голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто. У той же час ми бачимо, як у сесійній залі одна особа голосує картками з декількох робочих місць депутатів. Цей факт не стає предметом розгляду конституційної влади.

У Конституції України сказано, що "на території України не допускається розташування іноземних військових баз" (стаття 17). У той же час з нею в протиріччя вступає стаття 14 Перехідних Положень, де говориться, що "використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України" [5]. Скоріше усього в демократичному угарі забули, або навмисно пропустили, вказати "в порядку, визначеному міжнародними договорами України, що вже ратифіковані Верховною Радою України". На таку різницю у формулюванні тоді не звернули уваги, тому і маємо сьогодні пролонгацію перебування російського флоту у Севастополі до 2017 року, а може й на більш пізній термін, якщо не уточнити формулювання Перехідних Положень, або скасувати їх повністю. З таким формулюванням ми не гарантовані, що в Україні не з'явиться ще якась воєнна база на умовах договору оренди, який підпише Уряд України, а Верховна Рада його ратифікує. "Дірка" для цього в Конституції є. Хочеться наголосити, що мова йде не про перебування російського флоту чи інших формувань на території України, а про Конституцію України, точність формулювань та обов'язковість виконання її вимог.

У Конституції України повинні бути встановлені чіткі цілі розвитку суспільства та визначені обов'язки влади щодо прийняття рішень, що наближають країну до цих цілей. У ній повинні бути також викладені і підходи до створення механізмів досягнення цілей. Такими механізмами, на нашу думку, могли б стати обов'язкові Програми розвитку суспільства на період 20-25 років. У цих програмах повинні вказуватись основні прогнозовані показники економічного та соціального розвитку країни з визначенням способів та методів їх досягнення. За останні 20 років в Україні було прийнято чимало різних програм та законів, які регулюють різні питання економічного та соціального розвитку країни. Але при цьому вони розробляються та приймаються безсистемно, без визначення реальних механізмів реалізації, без збалансування ресурсів на рівні країни чи регіону. Як правило, ці програми не виконуються в повній мірі з причин відсутності реальних механізмів їх реалізації та недостатності ресурсів. Так, питання професійного навчання кадрів на виробництві, як складової системи професійно-технічної та післядипломної освіти, лише частково регулюються Законами України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту" та ще рядом Положень. Проте цими нормативно-правовими актами

визначається лише порядок здійснення професійного навчання на виробництві, його місце в системі освіти та порядок присвоєння кваліфікації робітникам. Не врегульованими залишається дуже багато концептуальних питань (визначення та застосування форм професійного навчання кадрів на виробництві, оплати праці за проведення професійного навчання кадрів на виробництві, прав та обов'язків працівників, а також роботодавців тощо).

У той же час, поширеним явищем на рівні державних органів стала розробка та прийняття не програм, а концепцій, які практично не встановлюють ніяких цільових віх, а декларують наміри. Тому після спливання часу дії цих концепцій приймаються нові без достатнього оцінювання реалізації попередніх. Зрозуміло, що без установлення конкретних показників, що повинні бути досягнуті, як це робиться при розробці програм дій, неможливо оцінити ступінь реалізації тієї чи іншої концепції, особливо в умовах різкого політичного протистояння влади та опозиції. Прикладом можуть слугувати дві Концепції збереження і розвитку трудового потенціалу України. Перша була подана до Верховної Ради разом з проектом Закону "Про Концепцію розвитку трудового потенціалу в Україні", який зареєстрований у Верховній Раді ще 10.01.1999 (№2367), але так і не був розглянутий. Другий документ, "Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми "Збереження і розвиток трудового потенціалу України на 2008-2017 роки", був схвалений Розпорядженням Кабміну (N 851-р) тільки від 22 липня 2009 року, але до сьогодні не розглянутий у Верховній Раді. Незважаючи на те, що ці концепції нічого крім позитивних декларацій не містили, вони могли б стати базою для розробки конкретних заходів з розвитку трудового потенціалу. Питання "Про заходи щодо подолання демографічної кризи та розвитку трудоресурсного потенціалу України" у 2007 році розглядала Рада Національної безпеки і оборони України й прийняла відповідне рішення, яке було введено в дію Указом Президента (895/2007) від 19.09.2007. Про реалізацію цих заходів ніякої інформації на сайтах державних органів до цього часу немає. Аналіз стану справ у цих питаннях показує, що більшість, якщо не усі заходи, що були там заплановані, залишились не виконаними. Велика кількість заходів переходить з одних програм в інші. Так, у рішенні Рада Національної безпеки й оборони України вказувалось, що необхідно "удосконалити до кінця 2007 року механізм визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках відповідно до прогнозів та програм розвитку сфер економіки та регіонів". Це питання в такому формулюванні переходить з одного рішення різних загальнодержавних та регіональних органів влади в інше уже на протязі 20 років. Зараз вирішення питання підготовки спеціалістів до потреб економіки в проекті Закону України "Про вищу освіту" перекладається на самі навчальні заклади. Але на сьогодні в Україні відсутня комплексна цільова програма з питань збереження та розвитку трудового потенціалу на будь-який період, яка б була синхронізована з діями на рівні держави та регіонів в інших напрямках соціально-економічного розвитку суспільства. Неможливо вирішити це питання тільки силами одного відомства.

Висновки та пропозиції. На наш погляд, вирішення проблем розвитку трудового потенціалу тісно пов'язане із системними діями в економічному та соціальному розвитку суспільства на основі мети, яка може об'єднати суспільство. При цьому питання розвитку соціально-трудового потенціалу України повинно стати однією зі стратегічних цілей суспільства. Державні та регіональні програми розвитку повинні обов'язково узгоджуватись з показниками розвитку трудового потенціалу, що закладаються в стратегічних напрямках.

Список літератури

1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: [учебн.] / О.Ф.Скакун. – Харьков: Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

2. Гамова С. Украине предлагают опекунов. ПАСЕ прописала Верховной Раде рецепт демократии [Електронний ресурс]. / С. Гамова //. Независимая газета. – 20-04-2007 р. – Режим доступу: http://www.ng.ru/cis/2007-04-20/6_rada.html.
3. Гарчева Л.П. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / Л.П.Гарчева, А.Н. Ярмыш. – Симферополь: Доля, 2000. – 334 с.
4. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебн. [для ВУЗов, 14-е изд., перер. и дополн.] / А.А.Мишин. – М.: "Юстицинформ", 2008. – 331 с.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
6. "Про заходи щодо подолання демографічної кризи та розвитку трудоресурсного потенціалу України". РНБО. Рішення від 19.09.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/ main.cgi?nreg=n0017525-07.

В.Стародубцев, Ю.Колос, Н. Шалімова, О. Магопец
Развитие социально-трудового потенциала как стратегическая цель

В данной статье рассмотренные вопросы взаимосвязи развития социально-трудового потенциала с установлением и решением глобальных целей общества в Украине. Определены условия и методы консолидации общества при решении главнейших социально-экономических вопросов страны, одним из которых есть формирование социально-трудового потенциала в соответствии с требованиями современного развития.

V.Starodubtsew, Y.Kolos, N. Shalimova, O. Magopets
Development of social and labor potential as a strategic goal

In this article the considered questions of intercommunication of development of social-labour potential with determination and decision of global aims of society in Ukraine. Terms and methods of consolidation of society at the decision of the most main socio-economic questions of country are certain, one of which is forming of social-labour potential in accordance with the requirements of modern development.

Одержано 22.03.11

УДК 331.108.2

М. Б. Нагара, асп.
Тернопільський національний економічний університет

Підхід до оцінювання процесу управління людськими ресурсами на підприємствах

У статті побудовано економетричну модель, що дозволяє проводити оцінку процесу управління людськими ресурсами. Сформульовано висновки щодо необхідності оптимізації витрат на людські ресурси. Доведено, що результати діяльності досліджуваних підприємств залежні від якості основних засобів та підвищення кваліфікації персоналу.
людські ресурси, обсяги реалізації продукції, основні засоби, підвищення кваліфікації персоналу, регресія, кореляція

Постіндустріальна модель економічного розвитку, ядром якої є інформаційно-інтелектуальні технології, знання та творчість людини, докорінно змінює роль людини у суспільному виробництві – від ресурсоформуючої до знаннєвої, - що відбивається на переміщенні акценту з управління трудовими ресурсами до управління людиною. Крім того, усвідомлення вирішальної ролі людського ресурсу в економічній системі та міжнародній конкурентоспроможності підприємств висуває нові вимоги до якості

© М. Б. Нагара, 2011